Oświadczenie złożone
przez senatora Krzysztofa Kwiatkowskiego
w dniu 22 kwietnia 2025 r.

Oświadczenie skierowane do minister kultury i dziedzictwa narodowego Hanny Wróblewskiej

Szanowna Pani Minister!

W trakcie mojej pracy jako senatora RP dotarły do mnie informacje, że Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP proceduje projekt rozporządzenia, który – o ile zostałby przyjęty – spowoduje odebranie tzw. egzemplarza obowiązkowego większości z kilkunastu obecnie uprawnionych polskich bibliotek, z wyjątkiem Biblioteki Narodowej w Warszawie i Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie.

Sprawę reguluje dotychczas lapidarna ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych (DzU z 2018 r. poz. 545). Określa zakres przekazywanych publikacji (art. 2.1) i podmioty zobowiązane, stanowi też, że przesyłki zawierające egzemplarze obowiązkowe są zwolnione od opłat pocztowych, do wysokości najniższej opłaty za przyjęcie, przemieszczenie i doręczenie (art. 7). Z kolei biblioteki zobowiązane są do wieczystego archiwizowania otrzymywanych publikacji (art. 5.4).

Wykaz bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarza obowiązkowego ustawa deleguje (art. 3.5) do rozporządzenia ministerstwa właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Obecne rozporządzenie (ministra kultury i sztuki z dnia 6 marca 1997 r., DzU 1997 nr 29 poz. 161, ze zm. z 24 maja 1999 r., DzU 1999 nr 50 poz. 513) wskazuje kilkanaście bibliotek uprawnionych. Są to najczęściej największe biblioteki w danym województwie, w tym uniwersyteckie.

Procedowana obecnie zmiana budzi ogromny niepokój środowisk naukowych, kulturalnych oraz w kręgach czytelników książek. Jeśliby została przyjęta, znacząco ograniczy dostęp do wiedzy i kultury polskiej. Ktokolwiek chciałby skorzystać nieodpłatnie z relatywnie niedawno wydanej polskiej książki, musiałby udać się do Warszawy albo Krakowa.

Należy podkreślić, że system egzemplarza obowiązkowego to bezpośredni sposób realizowania praw obywatelskich wynikających wprost z art. 32, 33, 35, 54, 70 i 73 Konstytucji RP.

Sprawę należy rozpatrywać w co najmniej 4 aspektach.

Po pierwsze, chodzi o dostęp mniej zamożnych obywateli polskich do polskiego piśmiennictwa. Należy zauważyć, że w związku z dramatycznym wzrostem kosztów papieru oraz kosztów pracy w ramach redakcji, edycji, składu i łamania publikacji, w związku z inflacją w ostatnich latach oraz podnoszeniem płacy minimalnej, koszty książek i czasopism podniosły się dramatycznie. Osoby gorzej sytuowane finansowo, uczniowie i studenci, emeryci i renciści, i w ogóle czytelnicy utraciliby szansę nieodpłatnego korzystania z literatury niedostępnej w innych bibliotekach krajowej sieci bibliotecznej.

Po drugie, chodzi o dostęp polskich naukowców do literatury w Polsce wydanej, a pośrednio także do literatury zagranicznej kupowanej obecnie niemałym kosztem przez biblioteki i uniwersytety/naukowców (w ramach projektów naukowych) – bez egzemplarza obowiązkowego koszty, przy niezwiększonym finansowaniu ze strony państwa, spadłyby na biblioteki, powodując drastyczne obniżenie liczby oferowanych na bieżąco zasobów.

Po trzecie, chodzi o archiwizację i wieczyste przechowanie polskiego piśmiennictwa (co winno odbywać się zarówno w odniesieniu do publikacji drukowanych, jak i ich wersji cyfrowych, równolegle – po pierwsze, dlatego, że archiwizacja cyfrowa dopiero się w Polsce rozwija, a po drugie, dlatego, by zabezpieczyć i zachować polskie piśmiennictwo w bibliotekach na terenie kraju w różnych miejscach w obu formach, także po to, by uniknąć losu scentralizowanego Archiwum Głównego Akt Dawnych w 1939 r. czy spalonego bezpowrotnie w 2018 r. Muzeum Narodowego w Rio de Janeiro, gdzie utracono 92,5% niereplikowalnych zasobów).

Po czwarte, chodzi o dywersyfikację, a nie centralizację dóbr kultury, przy założeniu, że w każdym województwie winien być równy dostęp do kultury narodowej (co jest szczególnie ważne ze względu na unikatowość polskiej kultury literackiej opierającej się na unikatowym języku narodowym – ze wszystkimi tego konsekwencjami).

System egzemplarza obowiązkowego funkcjonuje w Polsce od kilkudziesięciu lat, ma dużą wartość i nie należy go niszczyć. Jest sprawny, a zgodnie ze zmianą rozporządzenia z 1999 r. biblioteki uprawnione redystrybuują część otrzymywanych zasobów do innych, właściwszych bibliotek w regionie (literatura dziecięca itp.). Biblioteki sprawnie organizują przestrzeń do wieczystego przechowywania zbiorów.

Dyrektorzy największych polskich bibliotek proszą o wycofanie zmian. Są gotowi na nowe rozwiązania, ale uważają, że egzemplarz obowiązkowy jest kluczowy dla utrzymania otwartego dostępu do kultury

i literatury. Podkreślają, że nieodpłatne udostępnianie publikacji czytelnikom w poszczególnych województwach jest jednym z najważniejszych aspektów ich misji publicznej. Nadto, by zapewnić bibliotece chociaż część otrzymywanych obecnie publikacji krajowych w ramach posiadanych środków musieliby drastycznie zredukować nie tylko obecne regularne zakupy, lecz także dostęp do zagranicznych, prenumerowanych baz danych (w Polsce wciąż mniejszy niż w zachodniej Europie). To wymierny cios w naukę polską i niezasadna degradacja najważniejszych polskich bibliotek.

W sprawie wypowiedziała się także Konferencja Rektorów Uniwersytetów Polskich (pismo do MKiDN RP z dnia 18 marca 2025 r. – w załączeniu), z niepokojem konstatując przygotowywane wykreślenie bibliotek z wykazu i podkreślając brak konsultacji ze środowiskami akademickim i bibliotecznym.

Polski rynek książek i czasopism wymaga ochrony, czytelnictwo wymaga wsparcia. Większość postulatów wydawców wspierana jest przez środowiska biblioteczne, naukowe i czytelnicze. Zniesienie egzemplarzy obowiązkowych nie mieści się jednak w tym zakresie, o ile weźmie się pod uwagę dobro wspólne i wszystkie aspekty sprawy.

W związku z powyższym zwracam się do pani minister z gorącą prośbą o rozważenie możliwości odstąpienia od procedowania wspomnianego rozporządzenia, które spowoduje odebranie tzw. egzemplarza obowiązkowego większości z kilkunastu obecnie uprawnionych polskich bibliotek.

Z poważaniem
Krzysztof Kwiatkowski